

КОМПАРАТИВНИ ПРОГРАМИ ПРОИЗВОДЊЕ И УНАПРЕЂИВАЊЕ КВАЛИТЕТА ПОЉОПРИВРЕДНИХ И АГРАРНИХ ПРОИЗВОДА

Ј. Симић¹, Јелена Бошковић¹, З. Хојка¹, Марија Вукосав¹, Радмила Сарић¹

Абстракт: У овом раду се сагледавају и дефинишу компаративни програми производње аграрних производа. У том циљу се предходно указује на разноврсност и компаративности расположивих природних ресурса (климатских, земљишних, водни биодиверзитет флоре и фауне). Сагледавају се техничко-технолошка достигнућа и могућности прилагођавања одрживом развоју пољопривреде и аграрног сектора.

У складу са расположивом структуром и квалитетом агроеколошких услова, тржишним захтевима у раду се дефинишу компаративни и развојни програми производње пољопривредних и аграрних прерађевина. Компаративни програми ових производа се дефинишу у складу производње органске пољопривреде и могућностима производње биолошки квалитетних аграрних производа за унапред сагледане тржишне сегменте.

У оквиру тематике унапређења квалитета аграрних производа указује се на политику и модалитете примене међународних стандарда у функцији управљања процесима и квалитетом производа, прераде и тржишне размене аграрних производа. У том циљу указује се на специфичности стварања, сертификације и обележавања аграрних производа.

Кључне речи: компаративни аграрни програми, органска пољопривреда, биолошки квалитетни аграрни производи, управљање квалитетом и обележавање производа.

¹ Проф. др Јеремија Симић, проф. др Јелена Бошковић, др Здравко Хојка, мр Марија Вукосав, дипл. биолог Радмила Сарић, Мегатренд универзитет примењених наука Београд, Факултет за биофарминг, Сомбор и Виша пољопривредна школа, Бачка Топола.

Увод

У оквиру глобалне тематике: "перспективе агробизниса Србије и европске интеграције, која је предмет темељног изучавања на овом научном скупу посебно је изазовна друга научна област". Отуда је циљ да се у овом раду изуче: "компаративни програми производње и унапређивања квалитета пољопривредних и аграрних роба". Заснивање ових програма захтева примену и подстицање одрживог развоја пољопривреде и усмеравање њене органске производње у руралним подручјима. На овим основама нарочито је значајно стварати услове за ширење и раст обима производње биолошки квалитетних (здравствено безбедних) пољопривредних и аграрних производа за домаће и шире тржиште посебно за европско.

Рурално подручје обухвата претежан део продуктивног простора Србије. Примена метода и политике одрживог развоја руралних подручја је кључно питање управљања и рационалног коришћења природних ресурса и оптималне примене и достигнућа научно-техничког прогреса у функцији развоја пољопривреде и њених прерађивачких сектора.

У складу са овим треба истаћи да су на европском и другим светским тржиштима повећани захтеви за здравствено безбедним (еколошки чистим) аграрним производима. Ово потенцирају настала сазнања о значају квалитета исхране у функцији одрживог здравља и обезбеђивања квалитета, стандарда и повећања репродукционе моћи становништва и радне снаге.

Могућности превазилажења развојних и тржишних ограничења развоја пољопривреде путем прилагођавања европском тржишту

У проучавању основа и циљева стратегије развоја пољопривреде Србије неопходно је полазити од њених садашњих обележја и сагледавања могућности за њено прилагођавање тржишту Европске уније па и ширем светском тржишту.

Извеснија будућност аграрних роба Србије на европском тржишту у реалном смислу се може остваривати у зависности од начина и степена њене прилагођености заједничкој аграрној политици земаља Европске уније. У том циљу неопходно је континуелно стварати нове системске и развојне услове идући у сусрет потпунијем укључивању у интеграционе програме Европске уније. За темељнију усмереност пољопривреде у овом процесу, неопходно је целовито разрадити стратегију развоја пољопривреде Србије на концепту одрживог развоја (sustainable development) и новим програмима пољопривредне производње, посебно у руралним подручјима. У том циљу неопходно је разрадити кохерентан приступ у заснивању и развијању интегралног руралног развоја, посебно одрживог развоја пољопривреде,

путем целисходног и рационалног коришћења природних ресурса (обновљивих и необновљивих).

Развијањем усмерене пољопривредне производње и њених прерађевина у нашој земљи могуће је прилагођавати производне програме новим захтевима тржишта ЕУ. У том циљу морају се превазићи традиционални приступи у производњи извозних аграрних роба.

Прилагођавање аграрне политике ЕУ одвијају се у континуитету са променама њеног унутрашњег и ширег европског и светског тржишта. У том циљу у пакету мера "Агенда 2000", донетом у јулу 1997. године². Европска комисија даље сагледава нове приступе и могућности усавршавања развоја заједничке аграрне политике уз партнерство са земљама као кандидата за њене нове чланове у првој и другој декади овог века. Поменутом Агендом дефинисани су релевантни циљеви за стварање услова за даље јачање конкурентности фармера и других субјеката који производе аграрне робе за потребе унутрашњег тржишта ЕУ и за њихов ефикаснији наступ са вишком на ширем тржишту.

Уважавајући настајање нових тржишних односа у ЕУ, у нашој земљи се мора мењати концепт аграрне политике, засноване на јачању подршке у примени метода одрживог развоја пољопривреде и агроиндустрије. У зависности од степена прилагодности развојних програма и аграрне политике захтевима тржишта ЕУ, биће неопходно сагледати могућности јачања унутрашњег тржишта пољопривредних и аграрних роба у Србуху.

Детерминанте одрживог развоја пољопривреде и заснивање њене органске производње

Одрживи развој, као метод и политика, подразумева истовремено ефикасну и трајну заштиту животне средине и остваривање друштвено целисходног економског и социјалног развоја. Као научно-теоријски прилаз, у глобалном смислу подразумевају се такве техничко-технолошке промене у пољопривредној производњи, којима се стварају услови за успоравање и заустављање исцрпљујућег коришћења природних ресурса и енергетских извора.

² Кохерентнија заједничка аграрна политика у ЕУ конципирана је мерама у 1995. години. Тада је Европска комисија утврдила "Пољопривредну стратегију" (Agricultural Strategi per – ASP). Посебно је наглашена важност подизања конкурентности пољопривредних и прехранбених производа како на унутрашњем тржишту ЕУ, тако и на другим тржиштима у свету.

У процесу повезивања еколошких и економских принципа³ и циљева, при заснивању одрживог развоја, нарочито је значајно да се примене нови технолошки приступи и остваривању производње. Научна сазнања о методу одрживог економског развоја указују да, развијање и остваривање материјалне производње треба заснивати аналогно процесима размене материје у живој природи и екосистемима.

Од природних и еколошких услова и ресурса као детерминанти одрживе пољопривреде посебно су значајне погодности климатских обележја за остваривање пољопривредне производње на одрживим основама. У рејонима са повољним климатским условима постоје могућности за остваривање хармоничне и целисходне агротехнике за заустављање тенденција деградације и загађивање природних ресурса.

Заступљеност, структура и начин коришћења земљишних потенцијала, посебно на руралним подручјима представљају важан чинилац заснивања одрживе пољопривреде и производње еколошки чисте хране. У садашњим економским условима обрадиво земљиште се у недовољном степену користи на целисходан начин што би омогућило постизање већих економских ефеката.

Расположиви водни потенцијали (по обиму и квалитету) такође, претстављају компаративни природни ресурс за заснивање одрживе пољопривреде. Водни потенцијали који настаје у нашој земљи, нису међутим правилно алоцирани по месецима у току године. Наша земља располаже са значајним резервама квалитетне подземне воде, посебно у Војводини и Мачви.

(1) Селективна и оптимална примена достигнућа науке и технологије има скоро одлучујући утицај на производњу квалитетних и здравствено безбедних аграрних производа, под претпоставком да су усклађени сви њени елементи (селекција, квалитет и обрада земљишта, ђибрење, заштита усева, сетва, прерада, промет и др.). Такође поред позитивног утицаја технологије на квалитетна еколошка својства она различито утиче и на економске резултате у овој производњи.

(2) Оптимализација односа у развоју ратарства и сточарства има изузетан значај за унапређивање на органским принципима. У развоју пољопривреде на достигнућима науке и технологије, једно од кључних

³ Узајамност и повезаност економије и екологије као науке потврђује и заједнички корен њихових појмова (грчка реч: *оикос* – домаћинство, газдинство, газдовање, а *номос* 'правило, закон; такђе, *оикос* значи и дом, кућа, окружење, а *логос*, мисао наука). На основу ових речи, произилази појам економија газдовања и економија природе.

питања односи се на успостављање стабилне и трајне развојне повезаности између ратарске и сточарске производње, у циљу стварања услова за заштиту и унапређење природних ресурса у пољопривреди и производњи биолошки квалитетне хране.

(3) С обзиром на светска, а и наша достигнућа у биолошким и технолошким областима науке, постоје објективне развојне и економске могућности и оправдања, за примену алтернативних извора енергије (биомаса, ветра, соларне и др.).

(4) У производњи биолошки квалитетних и здравствено безбедних аграрних производа значајну улогу има и адекватна технологија у прерађивачкој индустрији. У преради пољопривредних сировина, такође, су присутне тенденције кумулирања различитих хемијских супстанци, опасних по здравље људи. У прерађивачком технолошком поступку, у циљу побољшања органолептичких или физичких својстава прерађевина, користе се различите материје (синтетички препарати, конзерванси, хомогенизатори, стабилизатори, вештачке боје, ароматичне супстанце и други адетиви).

Могући алтернативни програми одрживе производње биолошки квалитетних пољопривредних-аграрних роба

При сагледавању алтернативних развојних програма производње биолошки квалитетних аграрних производа, у основи се мора полазити од реалних могућности који произилазе из захтева тржишта (домаћег и светског). У вези са овим, неопходно је извршити избор одређених линија и врста производње у складу са расположивим компаративним еколошким својствима по регионима.

(1) У руралним подручјима, посебно на површинама у речним долинама, треба проширити и производњу квалитетног зрна јечма. Такође може бити значајна и наменска производња ражи и јечма, као сировинске базе за производњу различитих прерађевина у функцији извоза.

(2) Производња соје је дефицитарна на нашем тржишту, што условљава увоз великих количина, како у зрну, тако и као сачме за потребе сточарства, као и за прераду, од значаја за квалитетну исхрану становништва. У производњи соје на квалитетним органским основама морају се примењивати домаће сорте и хибриди.

(3) Међу посебно значајне линије производње квалитетних извозних аграрних производа спада и јагодасто (ситно) воће. Посебно је повећана тражња ситног смрзнутог воћа у земљама ЕУ и другим европским земљама.

(4) На светском тржишту је повећана тражња лековитог, ароматичног и шумског биља, као сировина и њихових прерађевина (етарска уља, козметички прерапарати, екстрати за алкохолна и безалкохолна пића, фармацеутски препарати и др.).

(5) Унапређивање и ширење производње семена и садног материјала. У нашој земљи постоје релативно повољни еколошки услови за високу продуктивну производњу квалитетног семена појединих сорти и хибрида бројних биљних култура. Ово омогућава заступеност бројних оплемењивача високородних сорти биља.

Поред производње семена, у нашој земљи постоје повољни услови и стечена искуства за производњу садног материјала, воћа, винове лозе, поврћа, лековитог биља и др., који су такође значајни за извоз.

(6) Избор асортимана производње воћних ракија на бази коришћења компоненти лековитог биља. Поред производње квалитетног воћа као финалног производа за извоз, неопходно је сагледати програме производње воћних ракија за извоз на инострана тржишта. У вези са овим треба напоменути технологију производње воћних ракија на бази познатог и стандардизованог сировинског локалитета.

(7) Постоје значајне могућности за развој говедарства и ширу производњу говећег меса на брдско-планинском подручју, коришћењем површина под квалитетним травњацима, ливадама и пашњацима, изградњеним производним и прерадним капацитетима.

(8) На брдско-планинском подручју постоје повољни услови за развој овчарства и повећану производњу јагњаци. У том циљу неопходно је обезбедити квалитетну производњу подмлатка месних, односно млечних и плодних раса оваца. Упоредо са овчарством, треба развијати узгој коза за производњу млека и јарећег меса.

(9) Узгој коња за производњу меса, успешно се може развијати на земљорадничким газдинствима брдско-планинског подручја, као и другим подручјима која су више удаљена од путева.

(10) У нашој земљи постоје повољни услови за производњу слатководне рибе (пастрмке и шарана) у складу са потребама тржишта и развијањем туристичке понуде.

(11) Развој пчеларства и производње пчелињих производа, може бити посебно атрактиван развојни програм производње биолошки квалитетних аграрних производа. У нашој земљи постоје повољни природни и климатски услови за развој пчеларства и већу производњу пчелињих производа (мед, матични млеч, полен, прополис, восак, пчелињи отров).

Начини унапређивања и управљања квалитетом пољопривредних и аграрних производа

(1) Дефинисање општих својстава интегралног квалитета аграрних производа и могућности отклањања пратећих ризика загађивања хране. У проучавању и отклањању пратећих ризика, загађивање хране, неопходно је полазити од дефинисања општих својстава и интегралног квалитета аграрних производа.

Посматрано са општег биолошког и нутритивног становишта, под квалитетом хране треба подразумевати скуп свих својстава добијеног производа који се третира као здравствено подобним за потрошача. У ова својства производа хране спадају пре свега пратеће позитивне одлике као што су: оптимална структура хранљивих материја које задовољавају потреба исхране становништва; као и пратећа физичка и хемијска својства аграрног производа (мирис, укус и изглед производа) конзистентност хране, степен прерађености, припремљености и сл. за стабилно и безбедно чување. Поред позитивних неопходно је истаћи и пратеће неповољне карактеристике аграрних производа изнетих на тржиште (присуство нечистоћа, неквалитетна прерађеност, губитак стандардних физичких особина (физичка оштећења, неквалитетна и нефункционална амбалажа и др.). У зависности од пратећих повољних и неповољних својстава производа хране, у литератури се интегрална својства ових производа означавају изразима: здравствено безбедна храна, биолошки квалитетна храна, еколошки чиста храна и сл.. Пракса различитих начина контроле квалитета и здравствене безбедности хране јавља се крајем 19. и почљтком 20. века.

У новијем периоду тежња за производњом и контролом квалитета хране разматра се у функцији заштите и унапређивања здравља потрошача. У вези са овим истиче се захтев да се преко обезбеђивања квалитета хране стварају услови за унапређивање здравља становништва како у националним, тако и у међународним оквирима. Друштвена регулатива контролисања квалитета хране постала је стратешко питање здравствене политике, социјалне заштите и биолошке репродукције становништва. Обезбеђивањем квалитетних нутритивних својстава хране стварају се услови за развој животног стандарда, посебно стандарда исхране и унапређивање здравља становништва⁴.

⁴ Salmonella i Campylobacter су и даље најчашћи узрочници алиментарних инфекција у већини европских земаља (2). Поред старих узрочника појавили су се и нови, као што су Listeria monocytogenes, E. coli 0157:H7, али и узрочник болести "лудих крава" -BSE (Bovine Spengiform encephalopathy) који код човека доводи до Kreutzfeldt-Jacobовог обољења.

Позната је чињеница да аграрни производ намењен тржишту односно исхрани становништва пролази кроз више фаза производње хране (примарне пољопривредне производње, прераде, складиштења, транспорта, велетрговине и дистрибуције хране до потрошача), од којих зависи обезбеђивање здравствене исправности и квалитета хране. У назначеном доста дугом ланцу испољавају се бројне фазе у којима се могу испољити различити ризици контаминације производа хране.

У досадашњим бројним научним истраживањима у предходном веку сагледани су бројни ризици контаминације хране. Нарочито су познати ризици контаминације хране на микробиолошкој основи (неповољна врења), на хемијској основи (пестициди, ветеринарски лекови и хормони, микротоксини, токсични елементи, различите хемикалије које у храни допиру и загађењем животне средине (ваздуха, земљишта, воде, биодиверзитета, киселих атмосферских падавина и сл.).

Одређени ризици у производњи хране допиру и преко прерађивачке фазе. У последње две декаде и поред примене савремених технолошких метода конзервирања различитих намерница хране испољени су пратећи начини загађивања хране. Ово је присутно и у мање развијеним и у најразвијенијим земљама (ЕУ)⁵.

Синтеза и коришћење све већег броја нових супстанци у различитим областима људских делатности повећавају могућност њиховог продора у животну средину, а преко природних ресурса који се користе у пољопривреди доспевају до производа хране.

(2) Неке карактеристике настајања и стварања аграрних брендова.

Биолошки квалитетни производи намењени тржишту могу имати и карактеристике аграрних брендова. У веома широкој лепези пољопривредних и аграрних производа у складу са својим специфичним својствима као што су: географски, еколошки, нутриционистички, технолошки и др.

У зависности од начина и степена тржишне афирмисаности аграрног производа у свести потрошача настају различити видови агробренда.

⁵ Са уласком у 21. век ОУН и бројне друге међународне организације дефинисале су потребну правну регулативу. У том циљу школују се одговарајући стручни профили кадрова, улаже значајан, капитал, унапређује потребна опрема у функцији праћења, унапређивања и контроле квалитета хране. У вези са овим треба истаћи позитиван пример Мегатренд универзитета примењених наука на коме се већ школују пољопривредни стручњаци смера "Биофарминг" на Вишој пољопривредној школи у Бачкој Тополи, и другим местима Републике Србије. Очекује се такође добијање акредитације за рад Факултета за биофарминг у Сомбору на коме ће се школовати академски стручњаци за потреба унапређивања квалитета производње и потрошње биолошки квалитетне хране.

Традиционална врста агробренда стварана у дужем временском периоду у одређеним географским условима, стекли су специфичну тежишну карактеристику (сјенички сир, ужички пршут, вршачко вино, жупско вино, његушки пршут и сл.). Овај тип агробренда стваран је под утицајем географске средине на традиционалним и екстезивним основама.

Затим се примењују сертификације географске ознаке пољопривредног производа позната као "Географска ознака порекла производа" која представља право индустријске својине у односу на друге производе.

Да би добио одговарајућу правну заштиту, географски назив производа мора да испуни услов у погледу постојања прецизно назначеног географског порекла.

Заштита порекла производа постиже се уношењем у регистар заштићених ознака порекла. Упис у регистар врши Савезни завод за патенте по поднетој пријави овлашћеног корисника, у законом прописаном поступку.

Поред аграрних брендова који су на овај начин стварани у новијем периоду билошки квалитетни производи који су произведени на бази развијања органске пољопривреде са добијањем сертификата на бази примене међународних стандарда. Ови производи стичу све карактеристике тржишног бренда.

(3) Систем и политика примене међународних стандарда управљања квалитетом производње и стварања тржишних брендова аграрних производа. Посебно значајне могућности оспособљавања и јачања конкурентности привредних субјеката агроиндустријског сектора за ефикасан наступ на европском и другим светским тржиштима може се постићи применом међународних стандарда.

а) У стварању услова за брже прилагођавање привредних субјеката у функцији конкурентног наступа на иностраном тржишту, посебно на европском, захтева ефикаснију и доследнију примену система менаџмента квалитетом (QMS) са постепеним прелазом и на тотално управљање квалитетом (TQM) и на тој основи остваривања реинжењеринга. Ово подразумева остваривање интеграције, окретање према корисницима, потрошачима роба и услуга. У овоме се огледају нови приступи управљања пословним системима.

На основама квалитета заснива се нова парадигме менаџмента која у равнотежује компетенције и кооперативне односе у процесу управљања тржиштем и маркетингом агроиндустријских производа. У развијању оваквог тржишта обезбеђују се равноравни конкурентни положај одређеног привредног предузећа, као субјеката за ефикасан наступ на домаћем, иностраном, посебно на унутрашњем тржишту ЕУ.

б) За укључивање у тржишне интеграционе процесе ЕУ, неопходно је да привредни субјекти у нашој земљи стварају услове за убрзаније увођење међународних (светских) стандарда из серије ISO 9000 и европских стандарда (ЕН). У оквиру међународних стандарда ISO 9000, укључује се и примена стандарда ISO 10000, ISO 18000, ISO 17000 и ISO 19000 и ИСО 22000 у оквиру којих се дефинишу лабораторије, људски фактор и квалитет, законска и економска подршка стандардима (безбедност, усаглашеност и провера). Ови стандарди су употпуњени серијом стандарда ISO 14000 којим се обезбеђује управљање животном средином.

в) Битан начин прилагођавања привредних субјеката у производњи агроиндустријских производа у функцији унапређивања извоза ових производа, посебно на унутрашње тржиште ЕУ заснива се на увођењу система квалитета у процес рада под називом HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points). Увођењем овог концепта анализе ризика и критичних контролних тачака, као посебног вида сертификата за обезбеђивање здравствено исправне хране. Овај концепт сертификата односи се на примену систематске, рационалне објективне анализе и контроле процеса производње од сировине до финалног тржишног производа. Систем HACCP је савремен, превентиван и заснован на документованим показатељима о здравственој исправности пољопривредно-прехранбеног производа. Пуну подршку овом концепту сертификације квалитета здравствене исправности сваког прехранбеног производа дала је светска организација за храну и пољопривреду (FAO) UN и Светска здравствена организација (WHO), усвајањем документа "Codex Guidelines for the Application of the HACCP sistem".

Увођењем сертификата здравствене исправности хране са ширењем међународне размене пољопривредно-прехранбених производа (извоза и увоза) јача одговорност и произвођача и потрошача за обезбеђивање здравствене исправности хране. Све већи интезитет међународне трговине храном захтева сталну контролу хране, како би се отклонили ризици потрошње здравствено неисправне хране, због тога све већи број земаља и међународних организација у свету а посебно у ЕУ развија нове интеграционе системе анализе и контроле здравствене исправности хране у ланцу производње, прераде, промета и потрошње хране, са циљем да се постигне максимална здравствена заштита потрошача.

Ови напори посебно долазе до изражаја у земљама ЕУ. Са наступом све бројнијих произвођача на јединствено унутрашње тржиште ЕУ јачају захтеви у погледу обезбеђивања основних стандарда квалитета и безбедности прехранбених производа. По овом питању свака земља чланица ЕУ, прихвата доследну одговорност. Наша земља је такође свесна да у годинама припрема за интегрисање у ЕУ, разради концепт контроле и обезбеђивања здравствене

исправности хране и за домаће и за потрошаче ЕУ као и за друге земље потенцијалне увознике пољопривредно-прехранбених производа из наше земље.

г) Европска визија квалитета постаје нови прилаз унапређивања система управљања квалитетом у пословним системима. У 2000. години објављена је Европска визија квалитета као концепт и филозофија под гестом "пут у будућност".

Настајањем и признавањем нове културе која се заснива на Европској визији квалитета која омогућава нове начине рада, преко заједничког инвестирања, развоја партнерства заснованом на поверењу, одговорности и развоју конкуренције као иновационе снаге.

Закључак

У складу са предходно анализираним тематиком може се следеће закључити:

На подручју Србије постоје значајне природне компаративне предности од значаја за развој разноврсне пољопривредне производње у функцији захтева домаћег и иностраног тржишта, посебно интегрисаног тржишта Европе.

Значајно је повећана тражња за висококвалитетним и здравствено исправним пољопривредним и аграрним производима. У заснивању производње ових производа неопходно је на трајнијим основама разрадити политику и стратегију одрживог развоја пољопривреде и ширења њене органске производње.

Упоредо са унапређивањем органске пољопривреде неопходно је сагледати могућности примене органске и селективне технологије која омогућава усмеравање развојних програма пољопривредно прехранбених производа посебно намењених интегрисаном европском тржишту.

Неопходно је разрадити начине унапређивања квалитета производње биолошки квалитетних пољопривредних органских производа. Ово захтева да се на потпунијим основама дефинише интегрални и европски квалитет у функцији захтева домаћих и иностраних потрошача. На овој основи постоје могућности да се реалније дефинишу и сагледају начини стварања органских брендова.

Литература

1. Altieri, M.A. – Nicholl, C.J. – Wolfe, M.S. "Biodiversity a central concept in organic agriculture: Restoring pests and diseases" u Fundamentals of organic Agriculture T.V. Ostergard. JFOAM, Copenhagen Denmark, 1996.
2. Assuring food safety and quality: Guidelines for strengthening national food control systems. FAO Food and Nutrition Paper 76. WHO Rome, 2003.
3. Бошковић, Ј., Симић, Ј., Хојка, З.: Прилагођавање привредних субјеката аграрног сектора интеграционим процесима ЕУ, рад објављен у зборнику "Побољшање перформанси предузећа – услов пословања у Европском окружењу". Међународни научни скуп Мегатренд универзитет примењених наука, Београд, 2004.
4. Бошковић, Ј., Симић, Ј., Хојка, З. И Сарић Радмила: "Еколошки и економски аспекти заштите животне средине у урбаним подручјима", рад објављен у монографији II: "Заштита животне средине градова и приградских насеља" (стр. 229), VI Екоконференција, Нови Сад, 2005.
5. Божидаревић, Д.: Улога организација потрошача у заштити права житеља градова и приградских насеља, рад у монографији II: "Заштита животне средине градова и приградских насеља", VI Еко-конференција, Нови Сад, 2005.
6. Food and Health in Europe: A new basis for action. WHO Publications, Danska 2002.
7. Ђокић Снежана: Прилог изучавања квалитета као детерминанте економије предузећа у агробизнису, Економика пољопривреде, бр. 1/2003.) стр. 159), Београд.
8. Јовановић, Р., Пелегић-Раданов, В., Гламочић Д. и Бошковић, Ј.: Употреба генетички модификованих биљака у исхрани домаћих животиња – дилеме и неизвесности, "Архив пољопривредних наука" бр. 5, (стр. 149), Београд, 2005.
9. Симић, Ј.: "Одрживи развој пољопривреде и усмеравање производње биолошки квалитетних аграрних роба", прилог у монографији "Друштвени и економски развој аграра", Пољопривредни факултет, Београд, 1998.
10. Симић, Ј., Бошковић, Ј., Хојка, З., Крмпотић, Т., Вукосав, М.: "Тржишне и еколошке детерминанте развоја производње здравствено безбедне хране", III међународна ЕКО – конференција "Здравствено безбедна храна – Safe Food", Нови Сад, 22-25. септембар 2004.

UDC: 631.147+006.063+111.4

COMPARATIVE PRODUCTION PROGRAMS AND IMPROVE QUALITY OF AGRICULTURES AND AGRARIAN PRODUCTS

Jeremija Simić, Ph.D., Jelena Bošković, Ph.D., Zdravko Hojka, Ph.D.,
Marija Vukosav, M.Sc., Radmila Sarić
Megatrend University of Applied Sciences, Obilićev venac 12, Belgrade
Faculty of biopharming, Sombor

Abstract

This paper realizes and defines comparative programs of agriculture production. For this, purpose previous pointed on diversity and comparatively available natural resources (climate, soil, water biodiversity of flora and fauna). Also realizes technical-technological accomplishments and possibilities to adjust sustainable development of agriculture and agrarian sector.

In according with available structure and quality of agro ecological conditions, market demands, in this paper was define comparative and developing programs of agriculture production and agrarian manufactured products. Comparative programs of these products, defined according to agriculture organic production and possibilities of production biological quality organic products for advance realizes segment of market.

In frame of quality developing of agrarian products, pointed on politics and modalities of apply international standards in function of process managing and quality of products, manufacture and market exchange of agrarian products. For these purpose, pointed on specificity of creating, certificating and marking of agrarian products.

Key words: comparative agrarian programs, organic agriculture, biological quality agrarian products, quality managing and marking of products.